

soylardan hasta insanların parmakla gösterilecek ve Avrupa'da daha iyisi olamayacak bir temizlik ve tıbbî bakım eşliğinde tedavi edildiği bir hastahane" diye anlatır. Bu sırada Pazarlık'ta 1900 ev vardı ve bunların 760'ı Türk, 1080'i Tatar ve otuzu Çingene eviydi. Hıristiyan azınlık ise 285 Bulgar ve otuz Ermeni evinden müteşekkildi. Kasabada en az onu taş minareli, ikisi ahşap on iki camii, birçok medrese, hamam ve diğer binalar mevcuttu. Kanitz kasabanın toplam nüfusunu o dönemde 14.000 olarak tahmin etmiştir. 1876'da Fransız coğrafyacısı Aubaret ise kazanın 108 köy, 4640 müslüman hânesi ve 523 hıristiyan hânesinden meydana geldiğini, İslâm'ın bu bölgede % 90 oranında hâkim bulunduğunu yazar.

1877-1878 savaşıdan sonra Hacıoğlu ve bölgesi yeni kurulan Bulgaristan'ın bir parçası oldu. 1882'de ismi Ortaçağ Hükümdarı (Türk-hıristiyan) Dobrotic'in anısına Dobriç şeklinde değiştirildi. Kasabanın nüfusu müslüman halkın Türkiye'ye göç etmesinden ötürü azaldı, onların yerini Doğu Balkan dağlarının fakir bölgelerinden gelen Bulgar hıristiyan yerleşimcileri doldurdu. II. Balkan Savaşı'nın ardından mağlûp Bulgaristan, Güney Dobruca'yı terketmek zorunda kaldı, Dobriç, Balçık ve Silistre Romanya'ya bırakıldı. Romanya'nın bu bölgede hak iddia etmesinin sebebi XIV. yüzyılda Eflak Voyvodası Mircea'nın kısa bir süreliğine bölgeye hâkim oluşudur. Romen yerleşimciler bölgeye taşındığında Bulgarlar kötü muameleye tâbi tutuldu ve bölgeden çıkarıldı. Romenler kasabanın tarihî ismini değiştirmede (Pazargic).

II. Dünya Savaşı'nın başında Rusya ve Almanya, Silistre ve Balçık ile beraber bu kasabayı Bulgaristan'a vermesi için Romanya'ya baskı yaptı, bu durum daha sonra uluslar arası antlaşmalarla da teyit edildi. Kasabanın yeni Rumen yerleşimcileri, Dobruca'nın Rumen sınırları içinde kalan topraklarda yaşayan Bulgarlar'la zor kullanarak yer değiştirdi. Savaştan sonra 1948'de kasabanın adı ünlü Rus Mareşal Fyodor İvanoviç Tolbuhin (Stalingrad'daki 58. ordunun kumandanı ve Belgrad'ı Nazi işgalinden kurtaran kişi) adına Tolbuhin'e çevrildi. Modern tarzda neredeyse tamamen yeniden inşa edilen Tolbuhin, bir endüstri merkezi olarak hızla büyüye de şehirde artık camiler ve diğer İslâmî yapılar ortadan kalkmıştı. 1970'e gelindiğinde ayakta kalan sadece iki camisi (1873'te yirmiydi) vardı. Bunlardan biri, XIX. yüzyılın ortalarına ait kubbeli bir cami olup şehirdeki küçük müslüman nüfusa

hizmet ediyordu. Diğeri ise XVI. yüzyılın sonlarından kalma Câmi-i Atik'ti (Eskicami) ve yapı üzerinde bulunan küçük yazıtlarda da belirtildiği gibi birkaç defa geniş tamirattan geçmişti (1753, 1905 ve 1931).

1970'te kasabanın Eskicami çevresindeki eski merkezi etnolojik müze kompleksi ilân edildi ve büyük çapta restore edilerek yeniden yapıldı. Karadeniz kıyılarından gelen turistlerin ilgisini çekecek geleneksel tarzda bir otel, kafeler, barlar ve eski zanaatkarların, dokumacıların, çömlükçilerin, nalbantların sergilendiği birçok dükkân ve birçok restoran yapıldı. Eskicami de restore edildi, ancak minaresi kaldırıldı ve bütün yapının İslâmî bir ibadethane olarak tanınması imkânsız hale getirildi. Komünizmin çöküşünden sonra kasabaya XIX. yüzyıldan kalma Bulgarca ismi (Dobriç) tekrar verildi. 2012 verilerine göre şehrin nüfusu 90.375'tir. Vilâyet-te ise bu sayı 112.203'e ulaşır. Nüfusun % 87,5'unun Bulgarlar'dan, % 6,8'inin Türkler'den oluştuğu kaydedilir. Sanayi sayesinde hızlı gelişme göstermektedir. Sanayi faaliyeti olarak metalürji, un, bitkisel yağ, dokuma, mobilya, ayrıca tarım aletleri parçaları üreten fabrikalarla hayvan yemi fabrikaları vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), VIII, 24; *Tuna Vilâyeti Salnâmesi 1290*, s. 296-301; F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1882, III, 240-243; R. Vulpe, *La Dobroudja à travers les siècles*, Bucarest 1930; P. Miyatev, "Osmanoturski epigrafski pametnitsi v Dobrudža", *Kompleksna Naučna Dobrudžanska Ekspeditsiya prez 1954 godina* (ed. I. Penkov – K. Krâstev), Sofia 1956, s. 254-258; H-J. Kornrumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der Europäischen Türkei (1864-1878)*, Freiburg 1976, s. 272; Str. Dimitrov v.dğr., *Istoriya na Dobrudža*, Sofia 1988, II, 8-75; Feridun M. Emecen, "XVI. Asırda Balkanların Kuzeydoğu Kesiminde İskân Tipleri ve Özellikleri Hakkında Bazı Notlar", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi: Tebliğler*, Ankara 1990, s. 543-550; Ljudmila Dončeva-Petkova, *Odârci*, Sofia 1999-2002, I-II, tür.yer.; *Balkanlar'da Osmanlı Vakıfları: Vakfiyeler, Bulgaristan* (haz. Halit Eren v.dğr.), İstanbul 2012, I, 218-220, 226-227; L. G. Aubaret, "Province du Danube", *Bulletin de la société de géographie*, VIe serie, XII, Paris 1876, s. 153; Ch. Kesyakov, "Starî Putovaniya prez Bâlgaria", *Periodičeski Spisanie*, XXI-XXII, Sofia 1887, s. 369 (Otwinovski); A. Margos, "Armenskata koloniya v Hadzioglu Pazardzîk prez Osmanskoto vladicestvo", *Izvestiya Narodeniya Muzej Varna*, sy. 18 (33), Varna 1982, s. 119-125; Mahir Aydın, "Ahmed Arif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri", *TTK Belleteri*, LVI/215 (1992), s. 119-121; Kemal Karpât, "Dobruca", *DIA*, IX, 484, 485.

MACHIEL KIEL

HADDÛRÎ, Mecîd (مجيد خَدَّورِي)

(1909-2007)

Iraklı eğitimci ve yazar,
tanınmış Ortadoğu ve İslâm uzmanı.

27 Eylül 1909 tarihinde Musul'da Ya'kûbî Ortodoks bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Ailesi birkaç kuşak önce Kafkasya'dan Musul'a göç etmiştir. Lise öğrenimini Musul'da tamamladıktan sonra Bağdat'ta Dârü'l-Muallimîn'den 1928'de, Beyrut Amerikan Üniversitesi'nden 1932'de mezun oldu. Dört yıl kadar Musul Lisesi'nde öğretmenlik yaptı. Mecîd Haddûrî (Majid Khadduri), Chicago Üniversitesi'nde sunduğu *The Law of War and Peace in Islam: A Study of Muslim International Law* adlı teziyle 1938'de doktor unvanı aldı. Amerika'da daha iyi iş imkânları olmasına rağmen Bağdat'a dönerek 1938-1949 yıllarında Irak Eğitim Bakanlığı'nda çalıştı; ardından Hukuk ve Eğitim fakültelerinde çağdaş Ortadoğu tarihi derslerine girdi. 1947-1948'de Indiana Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi sıfatıyla Yakındoğu politikalarına dair çeşitli konferanslar verdi. Bu süre içinde Harvard ve Chicago üniversitelerinde siyaset bilimi okuttu.

II. Dünya Savaşı sona erince Birleşmiş Milletler Kongresi'nin toplanması aşamasında Irak delegelerinin içinde San Francisco'ya gönderildi ve yeni uluslar arası sistemin şekillenmesinde etkisi görülen organizasyon tüzüğü'nün hazırlanmasında önemli rol oynadı. 1949 yılında Johns Hopkins Üniversitesi bünyesinde lisans üstü öğreniminin verildiği Amerika'nın ilk modern Ortadoğu araştırmaları merkezi olan The Paul H. Nitze School of Advanced International Studies'i (SAIS) kurdu. Amerika'da ilk defa İslâm hukukuna dair seminerler düzenledi. Bu üniversitede Ortadoğu araştırmaları profesörü ve adı geçen enstitüde araştırma ve eğitim direktörü olarak görev yaptı (1950-1980). 1980'de emekliye ayrıldı, kendisine enstitü tarafından "emeritus profesör" unvanı verildi. Haddûrî'nin idareciliği döneminde bu enstitüde daha sonra alanlarında önemli başarılar gösterecek olan pek çok diplomat ve akademisyen yetişti. 25 Ocak 2007 tarihinde Amerika'nın Maryland eyaletinin Potomac şehrinde öldü.

Arap coğrafyası ve İslâm'la ilgili akademik düzeyde araştırmalarını yapıldığı merkezlerin oluşturulmasına özel ilgi gösteren Haddûrî, School of Advanced

International Studies'in yanı sıra Şeybânî Uluslararası Hukuk Derneği'nin kuruluşunda da aktif rol oynamış, Yakınoğu ve Ortadoğu Komitesi'nin (Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi, New York) önemli bir üyesi olarak uzun süre görev yapmıştır. Bu görevleri yanında Libya Üniversitesi'nin kuruluşunda önemli rol üstlenmiş, 1957'de bu üniversitenin rektörlüğünü yapmıştır. Ayrıca Indiana, Columbia, Harvard, Chicago, Vermont, Georgetown ve Virginia gibi Amerikan üniversiteleri başta olmak üzere Oxford, Kahire Amerikan Üniversitesi, Bağdat Üniversitesi ve Basra Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak ders vermiştir. İslâm kültürüyle İslâmî kuruluşların ve Çağdaş Ortadoğu'nun problemleri üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmış, Mısır'daki Arap Dil Kurumu, PEN Uluslararası Yazarlar Birliği, Amerikan Uluslararası Hukuk, Amerikan Siyaset Bilimleri, Şeybânî Uluslararası Hukuk, Uluslararası Ortadoğu Araştırmaları dernekleri, Amerikan Uluslararası Hukuk Topluluğu, Mısır Hükümeti Irak Bilim Akademisi, Uluslararası Hukuk Felsefesi ve Sosyal Felsefe Topluluğu gibi kurumlara üye seçilmiş, Irak hükümeti Râfideyn, Rockefeller Vakfı, Amerikan Uluslararası Hukuk Derneği, Amerikan Siyaset Bilimleri Derneği ve Şeybânî Uluslararası Hukuk Derneği'nin ödülleriyle lâyik görülmüştür.

Haddûrî, başta Irak olmak üzere çağdaş Ortadoğu tarihi uzmanları arasında önemli bir yere sahiptir. İslâm hukukunun menşei, İslâm'da adalet kavramı, insan hakları ve özellikle İslâm devletler hukukunun mahiyeti, savaş ve barış, cihad, ülke kavramı, yabancılar hukuku gibi konularla da ilgilenmiş, bu alanlarda önemli eser ve makaleler yazmıştır. Onun *War and Peace in the Law of Islam* ve *The Islamic Law of Nations* adlı eserleri Batı'da İslâm devletler hukuku alanında yapılan çalışmalar için temel kaynak olup cihadla ilgili düşünceleri Batı literatürünü açıkça etkilemiştir. Batılı birçok yazar, onun genelde uluslararası ilişkiler ve özelde cihad konusunda İslâm'ın klasik literatüründe yer alan görüşleri yanlı ve düşmanca takdimini hiç eleştirmeden benimsemiştir. Eserlerinde klasik dönemden birçok müslüman hukukçu ve tarihinin görüşlerini tartışmakla birlikte bu görüşlerin çeşitliliğini tarafsız bir şekilde yansıtmayan Haddûrî, söz konusu yargılarına hukukçuların cihadla ilgili yaklaşımlarından çok İslâm'ın ilk yayılış tarihinden bazı olayları yorumlayarak varmakta, İslâm tarihine İslâm hukukunu birbirine karıştırmakta, klasik İslâm hukuku

Mecîd
Haddûrî

kaynakları ve ekollerinin farklı görüşlerine yeterince ilgi göstermemektedir (Ahmed Mohsen Al-Dawoody, s. 12-14). İslâm'ın din olarak Hıristiyanlık ve Yahudiliğe müsamaha ile bakmasına karşılık İslâm ve hıristiyan dünyalarının barış içinde birlikte yaşayamayacakları (*War and Peace*, s. 17), İslâm'ın nihaî hedefi bütün dünyayı ele geçirmek olduğundan İslâm devletler hukukunun da aslında müsamahaya değer gördüğü dinlerin mensupları hariç, bütün insanlar İslâmiyet'i benimseyinceye kadar geçici olarak tasarlanmış bir alan olduğu, bugünkü devletler hukuku eşit statüde egemen devletler topluluğunun varlığını öngörürken İslâm devletler hukukunun böyle bir düzeni tanımadığı (*a.g.e.*, s. 44, 45), kendisine tâbi bir statüde bulunmaları dışında gayri müslim toplumlarla bir arada yaşamayı kabul etmediği (*a.g.e.*, s. 51), cihadın bütün insanları müslüman yapmak amacıyla İslâm'ı kabul etmeyen toplumlara karşı devamlı bir savaş olarak tasarlandığı, diğer bir anlatımla cihadın dârülharbi dârülihlâma dönüştürmenin bir aracı olduğu, iki ülke arasındaki ilişkinin teorik olarak barışa değil savaşa dayandığı (*a.g.e.*, s. 53, 64, 141, 144), bazı hukukçuların, savaşmadan veya zorlu bir direniş sonrası belirli şartlarla gayri müslim bir devlete sınırlı bir tanıma imkânı vererek dârüssulh veya dârülahd adı altında üçüncü bir kategori icat ettikleri halde Hanefîler'in böyle bir barış ülkesini kabul etmedikleri (*a.g.e.*, s. 144-145), bütün dünya ile normal ilişkilerini dâimî düşmanlık esasına dayandıran ve sadece antlaşmalarla düzenlenen kısa barış aralıklarına izin veren İslâm devletinin, kendisiyle veya düşmanlarıyla iyi ilişkiler sürdürmeyi arzulayan herhangi bir devlete imkân tanımadığı, dolayısıyla uluslararası alanda tarafsızlık statüsünü kabul etmediği (*a.g.e.*, s. 251) şeklindeki görüşleri Haddûrî'nin yanlı ve tarafgir bakış açısını yansıtan bazı örneklerdir. Haddûrî, bu görüşleri ortaya koyarken bir hıristiyan olarak inancını ve oryantalist bakış açısını yansıtan genel tavrı yanında fukahânın

bazı konulardaki açıklama ve yorumlarından habersiz görünmektedir. Meselâ savaş ve cihadla ilgili yargılarını sıralarken İslâm hukuk literatüründe önemli yer tutan savaş sebebinin düşmanın saldırısı mı küfrü mü olduğu konusundaki tartışmalara yer vermemekte, yargılarına esas olarak savaşın sebebinin küfür olduğunu savunan Şâfiîler'in dayandığı âyet ve hadisleri delil göstermekte (*a.g.e.*, s. 75, 96), Hanefîler'in dârülihlâm-dârülharp arasında üçüncü bir kategori tanımadıklarını ileri sürerken bu konuda onların dârülmuvâde ve dârüzzimme şeklindeki barış ülkesi ayırımı konusunda bilgi sahibi olmadığı veya görmezden geldiği anlaşılmakta, Batı'nın etkisinde XIX. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasında devletler hukuku anlayışında gözlenen değişimleri gündeme getirirken Batı'da devlet hukuku fikrinin ortaya çıkışında İslâm'ın tesirinden söz etmemektedir (Haddûrî'nin görüşlerine yönelik eleştiri ve değerlendirmeler için bk. Muhammed Hamîdullah, bibl.; Özel, s. 41-70, 80-88, 141-151; Ahmed Mohsen Al-Dawoody, s. 126-127, 140-143, 156, 158, 160-161, 174-178).

Eserleri. Haddûrî, altmış beş yıllık uzun akademik hayatı boyunca öğretim faaliyeti yanında modern Ortadoğu tarihi, Ortadoğu siyaseti, İslâm hukuku ve müesseseleri, İslâm hukukunun kaynağı ve gelişimi konularında Arapça ve İngilizce otuz beşten fazla eser, Irak, Libya, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan'ın siyaseti, önemli Arap şahsiyetleri ve İslâm hukuku konularında 100'ü aşkın makale, *Encyclopedia Britannica* gibi ansiklopedilerde otuz yakın madde yazmıştır. *The Law of War and Peace in Islam* (London 1940) daha sonra gözden geçirilip geliştirilerek şu adla basılmıştır: *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore 1941, 1955, 1960, 1962, 1969, 1977; New York 1979; Far. trc. Seyyid Gulâm Rızâ Saîdî, *Ceng u Şulh der İslâm*, Tahran 1335 hş.; Ar. trc. *el-Ḥarb ve's-silm fi şîr'ati'l-İslâm*, Beyrut 1973; T trc. Nejdî Özbek, *İslâm'da Savaş ve Barış: İslâm Hukuku'nda Savaş ve Barış*, İstanbul 1998; trc. Fethi Gedikli, *İslâm Hukukunda Savaş ve Barış*, İstanbul 1999); *The Government of Iraq* (Bağdat 1944; genişletilmiş Ar. trc. Haddûrî – Fayçal Necmeddin Atrakcî, *Nizâmü'l-ḥükmi fi'l-İrâk* Bağdat 1946); *Islamic Jurisprudence: Shafi'i's Risâla* (Baltimore 1961; Ar. trc. el-İmâm Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle fi uşûli'l-fıkḥ*, Cambridge 1987; bir önsöz ve uzun bir girişle birlikte İmam Şâfiî'nin *Risâle*'sinin İngilizce

tercümesidir); *Modern Libya: A Study in Political Development* (Baltimore 1963, 1966, 1983; Ar. trc. Nikola Ziyâde, *Lîbiyâ el-hadişe: Dirâse fi tetavvürthe's-siyâsi*, Beyrut 1966); *The Islamic Law of Nations: (Shaybânî's Siyar)* (Baltimore 1966, 2001, 2002; Ar. trc. el-Kânûnû'd-devliyyü'l-İslâmî, Beyrut 1975; Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Aşl* adlı eserinin savaş hukuku ve vergilendirme dair bölümlerinin bir çevirisi mahiyetinde olup Haddürî ayrıca bu metnin Arapça'sını da neşretmiştir: *Kitâbü's-Siyer ve'l-harâc ve'l-üşr min Kitâbi'l-Aşl*, Karaçi 1417); *The Arab-Israeli Impasse: Expression of Moderate Viewpoints on the Arab-Israeli Conflict by Well Known Western Writers* (Washington 1968); *Republican Iraq: A study in İraqî politics since the Revolution of 1958* (London 1969; Ar. trc., el-'İrâku'l-Cumhûrî, Beyrut 1974); *Political Trends in the Arab World: The Role of Ideas and Ideals in Politics* (Baltimore 1970, 1972; Ar. trc. el-İtticâhâtü's-siyâsiyye fi'l-âlemi'l-Arabî: *Devrû'l-efkâr ve'l-müsülü'l-ulyâ fi's-siyâse*, Beyrut 1972, 1985); *Arab Contemporaries: The Role of Personalities in Politics* (Baltimore 1973; Ar. trc. 'Arab Mu'âşırûn: *Edvârü'l-kâde fi's-siyâse*, Beyrut 1973); *Socialist Iraq: A Study in İraqî Politics since the Revolution of 1968* (Washington 1978, 1979; Ar. trc. el-'İrâku'l-İştirâkî, Beyrut 1985); *Independent Iraq: A Study in İraqî Politics Since 1932* (London 1951, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskısı: *Independent Iraq 1932-1958: A Study in İraqî Politics*, London 1960); *Arab Personalities in Politics* (Washington 1981); *The Islamic Conception of Justice* (Baltimore 1984, 2002; T trc. Selahattin Ayaz, *İslâm'da Adalet Kavramı*, İstanbul 1991; Ar. trc. *Mefhûmü'l-âdl fi'l-İslâm*, Dımaşk 1998); *The Gulf War: The Origins and Implications of the Iraq-Iran Conflict* (New York 1988; Ar. trc. Velid Hâlid Ahmed Hasan, *Harbû'l-Hâlic: Cüzûr ve medâmini's-şurâ'i'l-İrâkî el-İrânî*, Bağdat 2008); *War in the Gulf, 1990-91: The Iraq-Kuwait Conflict and Its Implications* (New York 1997; Oxford 2001, Edmund Ghareeb ile birlikte).

Arapça kaleme aldığı belli başlı kitaplar da şunlardır: *el-Mes'eletü's-Sûriyye* (Musul 1934), *Taḥarrurü'l-'İrâk mine'l-intidâb* (Bağdat 1935), *eş-Şilâtü'd-dib-lûmâtîkiyye beyne Harûn er-Reşid ve Şârlmân* (Bağdat 1939), *eş-Şarku'l-evsaṭ fi mü'ellesefâtü'l-Emerikiyyîn* (Kahire 1953), *Kaḍıyyetü'l-İskenderiyye* (Dımaşk

1953), *Bühûş fi's-sekâfeti'l-İslâ-miyye* (Beyrut 1979). Haddürî, kendi yazı-larının da bulunduğu *Law in the Middle East I: Origin and Development of Islamic Law* (Washington 1955, 1982, ed. H. J. Liebesny ile birlikte); *Major Middle Eastern Problems in International Law* (Washington 1972) adlı eserlerle diğer bir kısım kitapların editörlüğünü de yapmıştır.

Bazı makaleleri: "Towards an Arab Union: The League of Arab States" (*The American Political Science Review*, XL/1 [Washington 1946], s. 90-100); "The Arab League as a Regional Arrangement" (*The American Journal of International Law*, XL/4 [Washington 1946], s. 756-777); "The Juridical Theory of the Islamic State" (*MW*, XLI [1951], s. 181-185); "Nature and Sources of Islamic Law" (*The George Washington Law Review*, XXII [Washington 1953], s. 3-28); "The Role of the Military in Middle East Politics" (*The American Political Science Review*, XLVII/2 [1953], s. 511-524); "Islam and the Modern Law of Nations" (*The American Journal of International Law*, L/2 [1956], s. 358-372); "The Impact of International Law Upon The Islamic World Order" (a.g.e., LXVI/4 [1972], s. 46-50); "Marriage in Islamic Law: The Modernist Viewpoints" (*The American Journal of Comparative Law*, XXVI/2 [Berkeley 1978], s. 213-218) (çalışmalarının bir listesi için bk. Piscatori, s. 19-24).

BİBLİYOGRAFYA :

Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore 1955; a.m.f., *Mefhûmü'l-âdl fi'l-İslâm*, Dımaşk 1998, s. 275-277; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-'İrâkıyyîn*, Bağdad 1969, III, 85-86; J. Piscatori, "The Life and Work of Majid Khadduri", *Law, Personalities and Politics of the Middle East: Essays in Honor of Majid Khadduri* (ed. J. Piscatori – G. S. Harris), Boulder 1987, s. 3-24; Halîl Ahmed Halîl, *Mevsû'atü'l-âlemi'l-'Arabî'l-mübdî'in fi'l-karni'l-işrin*, Beyrut 2001, I, 393-398; Ahmed Mohsen Al-Dawoody, *War in Islamic Law: Justifications and Regulations* (doktora tezi, 2009), The University of Birmingham, s. 12-14, 15, 126-127, 140-143, 156, 158, 160-161, 174-178; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârulislam Dârulharb*, İstanbul 2011, tür.yer.; Sabâh Nûri el-Merzûk, *Mu'cemü'l-mü'ellifin ve'l-küttâbi'l-'İrâkıyyîn: 1970-2000*, Bağdad 2002, VII, 52; Muhammed Hamîdullah, "Profesör Majid Khadduri'nin 'İslâm Devletler Hukuku' (Şeybânî'nin Siyer'i)" (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), *İslâm Medeniyeti*, II/20, İstanbul 1969, s. 24-30; F. N. Klubes, "Obituary: Majid Khadduri, Founder of SAIS Middle East Studies Program, Dies", *The JHU Gazette*, XXXVI/20, February 5, 2007; Rahile Yılmaz, "Majid Khadduri (27 Eylül 1909 – 25 Ocak 2007)", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, VI/2, İstanbul 2008, s. 223-227.

RAHİLE KIZILKAYA YILMAZ

HADRÂVÎ

(الحضراوي)

Ahmed b. Muhammed
b. Ahmed el-Hadrâvî el-Mekkî
el-Hâşimî eş-Şafîî
(1836-1909)

Tarihçi, fakih ve muhaddis.

1252 yılının Cemâziyellewelinde (Ağustos-Eylül 1836) İskenderiye'de doğdu. Rivayete göre yedinci göbekten dedesi Sa'd b. Mes'ûd, VII. (XIII.) yüzyılda Mansûre şehrine gelip burada Şeyh Ahmed el-Bedevidî'nin müridleri arasına katılmış, müridlerinin sayısı 100'ü bulunca Bedevî müridleriyle beraber Mansûre'nin doğusundaki bir yere yerleşmiş, yöre halkı "100 kişi hazır olup (حضر) bir meczubun sohbetine katıldı" demeye başlamış ve "hadare" sözünden hareketle onların yerleştiği beldeye mensup olanlar Hadrâvî nisbesiyle anılmıştır (*Mv.ACJ*, VII, 43). Ahmed b. Muhammed de dedesinden dolayı Hadrâvî nisbesiyle meşhur olmuştur. Ancak bu hususla ilgili başka rivayetler de vardır. Yedi yaşında ailesiyle birlikte Mekke'ye göç eden Ahmed burada hıfzını tamamladı ve Mescid-i Harâm'daki ders halkalarına devam etti. Arap dili ve edebiyatı yanında hadis ve fıkıh dersleri aldı. Abdülganî b. Râfîi'den "evvel" kelimesiyle başlayan hadislerden oluşan "Evveliyye"yi okuyup icâzet aldı. Yetişmesinde katkısı bulunanlar arasında icâzet aldığı Abdurrahman el-Küzberî, Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî başta olmak üzere dedesi müftü Ahmed b. Abdullah ile Ahmed b. İbrâhim el-Fevvî, Ahmed Sürûr ez-Zevâvî ed-Demenhûrî, Ahmed b. Zeynî Dahlân, Mekke emîrinin oğlu Şerîf Hüseyin Paşa, Beşşâre İakabıyla tanınan Muhammed Saîd b. Muhammed el-Huleydî sayılabilir. Hadrâvî, eğitim hayatının başından itibaren tarihe özel ilgi göstererek belge toplama ve gördüklerini yazmaya başladı. Mekke'ye gelen ulemâ ile görüştü ve onlarla bilgi alışverişinde bulundu. Muhammed Sultan el-Hucendî de onun talebelerindedir.

Bilgi ve görgüsünü arttırmak, öğrenimini tamamlamak için çeşitli bölgelere seyahatler yaptı. 1866 ve 1869'da Mısır ve Suriye'ye gitti. Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî, Ebû'l-Alâ el-Hallâfî, İbrâhim b. Sekkâ ve Abdürrezzâk el-Baytâr ile ilmi müzakereler yaptı. Daha sonra İstanbul'a geçti. Burada başta modern Arap edebiyatının önde gelen temsilcilerinden Ahmed Fâris eş-Şidyâk, İzmirli Şâkir Hoca, Anadolu